

Postia uhkayrityksestä. Jääkärien kirjeet ja päiväkirjat Saksasta

Arvio teoksesta Hoppu, Tuomas. *Jääkärit Saksan tiellä. Jääkäreiden tarina kirjeiden ja päiväkirjojen valossa*. Tampere: Postimuseo. 2016. 265 s. ISBN 978-952-5249-31-6.

Kirsi-Maria Hytönen

”Minä toivon joka tapauksessa sydämeni pohjasta, että tästä yrityksestä tullaan kirjoittamaan historia ja että se tullaan kirjoittamaan puolueettomasta näkökulmasta.”

Historiantutkija Tuomas Hoppu aloittaa jääkärien historiaa käsittelevän teoksensa esipuheen tällä vaikuttavalla lainauksella. Virke on jääkäri Paul Ljungbergin kirjeestä maaliskuulta 1917. Kuten Hoppu toteaa, Ljungbergin toive on sittemmin käynyt toteen: jääkäreistä on kirjoitettu ainakin kolme teosta ”vakavamman tutkimuksen näkökulmasta” (s. 7), jotka ovat myös herättäneet keskustelua ilmestyessään (Lauerma 1966, Lackman 2000 ja Kemppe 2011). Uusin teos, Tuomas Hopun kirjoittama, vuonna 2016 ilmestynyt *Jääkärit Saksan tiellä. Jääkäreiden tarina kirjeiden ja päiväkirjojen valossa* lähestyy jääkäreiden historiaa kokonaan heidän itsensä luomien aineistojen kautta. Lähteenä toimivat jääkäreiden kirjeet ja päiväkirjat, joista paljastuvat jääkäri liikkeen epävarma tilanne ensimmäisen maailmansodan aikaisessa Suomessa ja Euroopassa sekä jääkäreiden välillä varsin ankeat olot Saksassa. Kirjan on julkaissut ja kustantanut Postimuseo, jolle kirjeiden merkitystä korostava, hieno aineisto sopiikin erinomaisesti. Tampereella Vapriikin museokeskuksessa sijaitsevassa Postimuseossa on parhaillaan esillä näyttely samasta aiheesta. Pistäydyn näyttelyssä arvioni loppupuolella.

Jääkäri liike liittyy kiinteästi Suomen itsenäistymisen historiaan. Liike syntyi ensimmäisen maailmansodan sytyttyä vuonna 1914. Suomi oli vielä osa Venäjää, mutta haaveet itsenäistymisestä kytivät jo kansalaisliikkeissä. Hoppu toteaa, että erityisesti vuonna 1899 Venäjän antaman helmikuun manifestin jälkeen tapahtuneiden sortotoimien aikana kasvoi sukupolvi, joka suhtautui hyvin varauksellisesti emämaahan Venäjään. Nuori sukupolvi oli altis isänmaalliselle hengelle, johon heitä kasvatettiin kansakouluissa, oppikouluissa ja yliopistoissa.

Juuri ylioppilasaktiivien parista lähtikin syksyllä 1914 ajatus hankkia suomalaisille nuorille miehille sotilaskoulutus Saksassa. Suomalaiset eivät halunneet palvella Venäjän armeijassa, ja itsenäisyydestä haaveileva maa tarvitsi koulutettuja upseereita. Jo pelkkä tällaisen sotilasjoukon perustamisen suunnitteleminen oli maanpetos: Venäjän keisarikunta, johon Suomi kuului, oli sodassa Saksan kanssa. Varovaisesti tehtyjen tiedustelujen tuloksena kävi nopeasti ilmi, että Saksa oli kiinnostunut hankkeesta. Jääkärien koulutus alkoi jo vuoden 1915 alkupuolella Lockstedtin sotilasleirillä Saksassa. Jääkärien värväys aloitettiin heti vuoden 1915 alussa. Innokkaimpia osallistujia olivat ylioppilaat. Jääkäriliike olikin vahvasti ylioppilaiden aktivismin tulosta, mutta siihen osallistui sekä suomen- että ruotsinkielisiä nuoria miehiä kaikista yhteiskuntaluokista ja koulutustaustoista.

Hoppun kirja kuvaa jääkärien kotiin lähettämiä viestejä. Koska jääkäriliike oli maanpetoksellista toimintaa, piti sekä uusien jääkärien värväys että kirjeenvaihto perheen kanssa harkita tarkkaan. Viestiyhteyksissä käytettiin salakoodeja ja peiteilmaisuja sekä välittäjiä; esimerkiksi Ruotsissa asuvat sukulaiset tai ystävät toimivat kirjeiden välittäjinä.

Nykypäivän poliittisen liikehdinnän valossa nuorten miesten isänmaallisessa hurmohengessä aloittama toiminta asettuu myös hiukan vinoon valoon: lähtiessään Saksaan he olivat maanpettureita, mutta pyhittikö tarkoitus keinot? Herää myös kysymys, tiesivätkö jääkärit itsekään kovin tarkasti, mihin he olivat ryhtyneet. Saksan lupaukset koulutuksesta ja toisaalta vaatimukset suomalaisjääkäreiden osallistumisesta Saksan armeijan mukana maailmansotaan herättivät huolta. Jääkäreillä ei ollut asemaa Suomessa, eivätkä he tienneet milloin ja miten he voisivat isänmaansa itsenäisyyttä todella edistää. Mihin Saksassa hankittua sotilaskoulutusta voitaisiin käyttää?

Jääkärit palasivat Saksasta keväällä 1918 keskelle sisällissotaa käyvää Suomea. Kuten Hoppu toteaa, jääkärien tavoitteena ollut itsenäinen Suomi oli siinä vaiheessa jo toteutunut, ja nyt joukon rooli muuttui: Saksaan lähtiessään jääkärit tuskin olivat odottaneet joutuvansa taistelemaan oman maan kansalaisia vastaan. Valkoisen armeijan pääjoukkona heidän osuutensa sisällissodan ratkaisussa oli suuri. Myöhemmin jääkärit muodostivat itsenäisen Suomen armeijan upseeriston ytimen, ja jääkärikoulutus on siten tärkeä osa suomalaisen sotilaskoulutuksen historiaa.

Jääkäreiden sankaruudesta ollaan edelleen montaa mieltä. Hoppu ei ota teoksessaan kantaa siihen, olivatko he oikeistolaisen ääri liikkeen jäseniä vai eivät. Kiinnostavampaa on sen sijaan lukea tunnelmia ja kokemuksia aikalaislähteistä ja pohtia, millaisessa tilanteessa jääkärit itse tekivät ratkaisujaan. Historiantutkimus henkilökohtaisten kokemusten kautta on tänä päivänä merkittävä tutkimussuunta, ja *Jääkärit Saksan tiellä* asettuu tähän menetelmälliseen jatkumoon.

Hermot kireällä

Jääkärit Saksan tiellä etenee kronologisesti. Sen kuvaus ensimmäisen maailmansodan tilanteesta Suomessa ja muualla Euroopassa antaa kontekstin sille, millaiseen maailmanpoliittiseen ja kansalliseen tilanteeseen jääkäri liike perustettiin. Oma

lukunsa annetaan myös postisensuurille, sillä se on erittäin tärkeä osa kirjan ymmärtämistä. Lukijalla ei kuitenkaan voi olettaa olevan tietoa 1910-luvun postijärjestelmästä tai kirjeiden kirjoittamisen kulttuurista, ja tähän taustoitukseen olisin suonut käytettävän vieläkin enemmän sivuja.

Kirjan tavoitteeksi on asetettu selvittää jääkäreiden salaista yhteydenpitoa Saksasta kotimaahan ja kuvata kirjeiden avulla heidän tunnelmiaan ja tuntojaan sotilaskoulutuksen eri vaiheissa. Tässä tavoitteessa Hoppu onnistuu. Jääkäreiden ajatukset sotilaskoulutuksen käynnistymisestä, saapumisesta Lockstedtin leirille, siirtymisestä rintamalle ja sieltä pois Libauhin ja edelleen kotiinpaluuseen asti välittyvät kirjeiden ja päiväkirjojen avulla.

Kirja etenee paikoin hyvinkin yksityiskohtaisesti. Se palvelee niitä, jotka ovat kiinnostuneita esimerkiksi niistä sotatilanteista, joihin jääkärit osallistuivat Saksan itärintamalla. Kuten hyvässä tietokirjassa konsanaan, lukija voi valita herkullisimmat kohdat: sotahistorian taisteluosuuksista vähemmän kiinnostunut voi hyvin hypätä tämän kohdan yli. Koulutuksessa ja rintamantakaisina joukkona ollessa miesten mielialojen kuvaukset ovat paljonpuhuvia. Läpi koko kirjan kulkee selkeä viesti siitä, että jääkärit eivät olleet kirkasotsaisesti tyytyväisiä kaikkeen, mitä Saksassa tapahtui tai miten heitä kohdeltiin. He purnasivat, ja varsin moni luovutti henkisen tai fyysisen rasituksen alla. Jääkäreitä kuoli esimerkiksi sairauksiin, taistelutilanteissa ja tapaturmaisesti. Maanpetokselliseen toimintaan osallistuneiden paluu kotimaahan ei myöskään ollut yksinkertaista. Koska jääkäriiliike piti salata, miehiä ei voitu päästää noin vain Suomeen. Jotkut jäivät esimerkiksi Ruotsiin ja toimivat sieltä käsin jääkäriiliikkeen hyväksi, tai heidät siirrettiin esimerkiksi terveyssyistä siviilitöihin Saksan armeijan palveluksessa. Taisteluista kieltäytyjät siirrettiin työleireille tai vangittiin.

”Sytä jääkäreiden alakuloon [alkuvuodesta 1917] oli monia. Suurin ongelma oli jälleen kerran se, että jääkäriiliike oli uhkayritys. Ulkoiset tekijät eivät edelleenkään antaneet paljoa aihetta olettaa kaiken päättyvän onnellisesti. Päälle tuli sitten tavalliseen tapaan sotilaselämän raskaus, koti-ikävä, suhteet saksalaisiin ym.” (S. 173.)

Kirjeiden valossa tarina isänmaallisista nuorista miehistä, jotka kouluttautuivat salaa Saksassa ja tulivat valkoisen armeijan avuksi keväällä 1918 ja muodostivat sen jälkeen Suomen armeijan upseeriston ytimen, saa monipuolisempia sävyjä. Jääkärit osoittautuvat ”tavallisiksi” miehiksi, joilla oli hyviä ja huonoja päiviä. He ovat epävarmoja, riitelivät ja kiukuttelivat. Mieli-piteet jakautuivat jääkärien joukossa koko lähdön ja Saksassa oleskelun suhteen. Suurin hiertävä kivi kengissä oli jääkäreiden osallistuminen taisteluihin Saksan joukkojen mukana maailmansodan itärintamalla. Osa jääkäreistä kieltäytyi osallistumasta sotatoimiin. Riitely ja erilaiset mielipiteet nakersivat joukkojen mielialaa, kuten Hoppu tuo esiin. Ne, jotka ammensivat isänmaallisesta lähtöajatuksestaan voimaa vielä monen vuoden jälkeenkin, saattoivat joutua jopa päivittäin puhumaan ympäri tovereitaan, jotta nämä pysyisivät joukoissa. Suomalaiset vaikuttivat saksalaisten silmissä epäluotettavilta etenkin sen jälkeen, kun muutamia jääkäreitä loikkasi venäläisten puolelle itärintamaa.

Eräs kärjistetyimmistä tilanteista lienee tapahtunut tammikuussa 1917 Aa-joen jäällä, jossa jääkäreistä muodostetun hiihto-osaston oli tarkoitus hyökätä venäläisten selustaan. Suomalaisten osalle suunniteltu tehtävä oli vaarallinen, eikä siihen osallistunut kuin kaksi saksalaista, sillä muiden hiihtotaito ei ollut riittävä. Tämä suututti osaa jääkäreistä, ja tyytymättömyys nosti jälleen päätään. Dramatiikka huipentui lähtövalmisteluissa joen jäällä. Muutama jääkäreistä kieltäytyi osallistumasta operaatioon, ja suomalainen ylijoukkueenjohtaja (*oberzugführer*) ampui heistä yhden. Kiinnostavaa kyllä, Hoppu toteaa, ettei tätä ampumista käsitellä juurikaan jääkäreiden päiväkirjoissa. Teko kuitenkin tuomittiin lähteiden mukaan jyrkästi, ja *oberzugführer* sai vastaansa valtavan ryöpyn vihapostia: nimettömiä kirjeitä ja kortteja, joissa uhkailtiin, herjattiin ja jopa kehoitettiin tekemään itsemurha.

Kirjeenvaihdon epävarmuuden ja hitauden vuoksi jääkärit eivät kunnolla tienneet, mitä Suomessa tapahtui vuosien 1914 ja 1918 välillä. Vuoden 1917 aikana lisääntyneistä levottomuuksista ja ristiriidoista, jotka kärjistyivät tammikuussa 1918 sisällissodaksi, liikkui epävirallisia tietoja. Jääkäreillä oli myös hyvin hataraa tietoa siitä, otettaisiinko heidät vastaan sankareina vai lainkaan. Asemansa epävarmuutta kuvaa jääkäreiden vuonna 1917 eduskunnalle lähettämä kirje, jossa he ikään kuin muistuttivat olemassaolostaan, ja että olisivat käytettävissä itsenäistyvän Suomen tukena. Koulukirjahistoriassa jää kertomatta jääkäri liikkeen epävarmuus ja se, ettei sillä oikeastaan ollut minkäänlaista asemaa Suomessa vuoden 1917 myrskyissä. Jääkäreiden päiväkirjat paljastavat, että vuonna 1918 useimmat heistä tiesivät taistelevansa Suomessa venäläisiä, mutta myös punakaartilaisia vastaan. Hoppu kuitenkin kyseenalaistaa sen, että kaikki he olisivat todella ymmärtäneet ”punakaartilaisen” tarkoittavan tavallisia työmiehiä, ei ainoastaan ääriivasemmistolaisia aktivisteja. Myös jääkäreiden joukossa oli sosialisteja ja työväenliikkeen kannattajia. Heille venäläisvastaisuus oli kuitenkin ollut syy liittyä jääkäri liikkeeseen. Kotimaan tilanne, jossa sosialistinen työväki teki yhteistyötä venäläisten kanssa, on varmasti ollut heille ristiriitainen ja hämmäntävä, kuten Hoppu huomauttaa.

Jääkärit Saksan tiellä pysyy otsikkonsa mukaisessa rajauksessa myös kirjan päätöksessä. Hoppu tuo esiin sen kiinnostavan seikan, että jääkäreistä osa palasi Suomeen vasta varsin myöhään. Saksalaisille työ- ja vankileireille esimerkiksi taisteluista kieltäytymisten vuoksi siirrettyjen vapauttaminen vaati neuvotteluja ja viranomaisten toimia. Saksa harkitsi heidän asettamistaan sotaoikeuteen niskoittelusta. Vielä 1919 palasi 75 jääkäreitä, eivätkä kaikki palanneet koskaan. Muutamia siirtyi Neuvosto-Venäjälle, ja joitakin etenkin siviilitehtävissä työskennelleitä jäi pysyvästi Saksaan.

Kirjeistä museonäyttelyyn

Hyvin henkilökohtaisista lähteistään huolimatta kirja vaikenee lähes kokonaan jääkärien sosiaalisesta elämästä Saksassa. Yksi kuva (s. 225) esittää kolmea kaunista libaulaista sisarusta, jotka olivat lähettäneet kuvansa muistoksi jääkäreille. Kuka oli tutustunut sisaruksiin ja missä yhteydessä? Hopun kirjassa kerrotaan vain vähän jääkäreiden vapaa-ajanviettotavoista, ja sekin kortinpeluuta tai pyykinpesua esittävin

kuvien. Hermojen kiristyessä sotapalvelukseen kyllästyneet miehet tappelivat ja varastelivat, epäilemättä juopottelivatkin, kertoo Hoppu.

Kirja on taitettu kauniisti, ja sitä on miellyttävä selata ja lukea. Kuvitus tukee tekstiä hyvin, ja kirjan tavoitetta tukee se, että sitaatteja alkuperäislähteistä käytetään runsaasti. Loppuviitteet ovat hyvä asia, mutta myös tekstissä olisi voitu ilmaista sitaatin alkuperäislähde, ainakin se oliko kyse päiväkirjasta vai kirjeestä. Osan sitaateista kohdalla mainitaan, että päiväkirja on kirjoitettu myöhemmin – olisin mielelläni kuullut, miksi ja mihin tarkoitukseen, ja mistä tutkija on niin päätellyt. Alkuosion on myös tiivistetty pois menetelmäosuus. Populaareissa tietokirjoissa metodeista kirjoittamista usein vältellään, mutta mielestäni kaikkien olisi hyvä tietää ja lukea, millaisiin lähteisiin tutkimus perustuu ja miten niitä on luettu. Kirjeiden tutkimuksen menetelmät ovat Hoppulla hallussa, mutta myös lukijalle olisi ollut hyvä selittää lähdeaineiston luonteen ainutlaatuisuus: mistä kirjeet ja päiväkirjat kertovat ja mistä eivät, mistä ne eivät edes olisi voineet kertoa tai mitkä asiat kirjeissä painottuvat? Myös käsiteltyä kirjekokoelmaa olisi voinut esitellä tarkemmin. Oma lukukokemukseni hiukan kärsi tästä tutkimusmenetelmien ja aineiston lukutapojen kuvauksen puutteesta.

Museokeskus Vapriikissa Tampereella sijaitsevassa Postimuseossa on parhaillaan näyttely *Salaista jääkäripostia*, joka liittyy kiinteästi tietokirjaan. Se on ensimmäinen museonäyttely, jonka olen nähnyt jääkäriin liittyen. Näyttely on myös hyvin moderni, ja käyttää hienosti hyväkseen näyttelytekniikkaa – seikka, jonka uutuus on ehkä enemmän kirjoittajan tottumattomuutta kuin uusinta uutta museonäyttelyissä. Esimerkiksi pienen tabletilaitteen avulla seinille asetetut jääkäreiden alkuperäiset potrettikuvat alkoivat elää ja puhua, ja sain kuunnella suoria lainauksia kirjeistä. Vaikka kirjettä luki liikkuvassa kuvassa näyttelijä, teksti oli aitoa ja autenttista jääkärien päiväkirja- ja kirjemateriaalia, ja se sykähdytti. Näyttelyssä onkin monia teknisiä sovelluksia, joiden avulla kuvat ja tekstit heräävät henkiin. Näyttely on vain yhden näyttelysalin laajuinen, joten siellä ehtii vierailta pikaisellakin Tampereen käynnillä. *Salaista jääkäripostia* on avoinna museokeskus Vapriikissa 19.3.2017 asti.

FT Kirsi-Maria Hytönen on etnologian tutkijatohtori Jyväskylän yliopistossa.

Kirjallisuus

Kemppi, Jarkko. 2011. *Isänmaan puolesta - jääkäri liikkeen ja jääkärien historia*. Helsinki: Minerva Kustannus Oy.

Lackman, Matti. 2000. *Suomen vai Saksan puolesta? Jääkäreiden tuntematon historia*. Helsinki: Otava.

Lauerma, Matti. 1966. *Kuninkaallinen Preussin Jääkäripataljoona 27. Vaiheet ja vaikutus*. Helsinki: WSOY.